
JOLANTA KLIMEK-GRĄDZKA*

Patent w dawnej Polsce — wokół gatunku

Jednym ze skutków przemian społeczno-politycznych, bez względu na to, kiedy i w jakich okolicznościach się dokonują, jest powstawanie nowych — odpowiadających wymogom czasu i sposobom sprawowania władzy — gatunków urzędowych. Koniec XVIII wieku wraz z rozbiorami przyniósł Rzeczypospolitej odmienne od dotychczasowych systemy prawne i towarzyszące im akty normatywne. Jak piszą historycy ustroju,

[a]bsolutny monarcha [pruski] sprawował władzę ustawodawczą, realizując ją poprzez akty prawne o bardzo zróżnicowanym charakterze tak co do hierarchii ważności, jak i przestrzeni terytorialnej, na której miały obowiązywać, wydawał ustawy, edykty oraz rozporządzenia. Te ostatnie określano jako deklaracje, instrukcje lub regulaminy. W stosunku do ziem nowo zajmowanych ukazujące się ustawy nosiły nazwę patentów. Z kolei zarządzenia wykonawcze, takie jak obwieszczenia, proklamacje, zawiadomienia opatrywano stosowną adnotacją o mocy obowiązującej bądź na terenie całego państwa, bądź na terenie prowincji. Wreszcie mianem reskryptów, rozkazów gabinetowych, cyrkularzy oznaczano akty prawne wydawane na zapytania władz niższych lub z powodu specjalnych wydarzeń (Korbowicz, Witkowski 2012: 22–23).

Najstarsze teksty, które w obudowie tekstu zawierają przedmiotowy dla opracowania leksem, pochodzą jednak już z I. połowy XVIII wieku, np.: *Patent y Zakaz Dla Na Wesołach y Biesiadach Po Wioskach Zwyczajnego Barzo Niebezpiecznego Strzelania Koło Dachow Słomianych* (1742), *Patent którym wszelkie samowolne kollektowanie u mieszczanow y gminow albo wiosek po wszytkich Krolewsko-Pruskich kraiach Śląskich zakazuie się* (1743), *Patent na wywołanie nowych mmniey (sic!) ważnych Pieniędzy Złotych* (1748), kiedy po wojnach pruskich do Królestwa Prus została wcielona część polskojęzycznego Śląska. Prawdziwy rozkwit tego typu piśmiennictwa urzędowego przypada jednak na schyłek

* jolanta.klimek@kul.pl, doktor habilitowany profesor nadzwyczajny, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Języka Polskiego Instytutu Filologii Polskiej, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin.

wieku XVIII, co znajduje odzwierciedlenie w liczbie wydanych patentów, m.in.: *Patent względem nowo założonej w Bydgości deputacyi lub delegacyi kameralney woyskowej y ekonomiczney zachodnio-pruskiej* (1775), *Patent względem ustaw i praw, które w Prowincyi Nowo-wschodnich Pruss ważne i zachowane bydź maią* (1797), *Deklaracya Patentu względem wprowadzenia znowu Generalney Administracyi Tabaczney* (1797). Również w XIX wieku wydawano akty prawne tego gatunku, a kilka polskich i polsko-niemieckich dokumentów urzędowych, zawierających określenie gatunkowe *patent* w tytule, spotkać można jeszcze w 2. dekadzie XX wieku, np.: *Rozporządzenie urzędowe Rządu Narodowego Polskiego mające moc prawa na zasadzie patentu Cesarsko-Królewskiego Austrjackiego* (1915), *Ogłoszenie dotyczy: nałożenia podatku przemysłowego (patentów) na rok 1919-ty* (1918), gdy *patent* doprecyzowuje inny termin prawny: *rozporządzenie urzędowe, podatek przemysłowy*.

Leksem *patent* obecny był w polszczyźnie znacznie wcześniej niż pojawiły się analizowane tu teksty prawne. SPXVI notuje termin w znaczeniu ‘dokument rządowy uprawniający do czego; nakaz’. Pomija go w tym sensie SL, gdzie *patent* to tylko z franc. ‘list otwarty, dyploma’. Za Lindem idzie SWil: *patent* (z franc.) ‘list otwarty, dyploma’, ob. *Nominacja*, choć odnotowuje także kolejne znaczenie leksemu: ‘pozwolenie zwierzchności do prowadzenia procedury lub przywilej na wynalazek, z którego pewien czas temuż wynalazcy wyłącznie korzyści ciągnąć wolno, jako nagroda za pomysł’. W świetle danych historycznoprawnych, wskazujących na pruską genezę gatunku, i tekstologicznych dziewiętnastowieczne dane leksykograficzne okazują się zaskakująco niekompletne — nie odzwierciedlają stanu faktycznego: obecności *patentu* w znaczeniu prawnym ‘pozwolenie, ustawa’. Zmianę znaczenia podstawowego odnotowuje dopiero SW: 1) ‘pozwolenie rządowe na prowadzenie jakiego procederu’; 2) ‘dokument zapewniający wyłączne przemysłowe użytkowanie wynalazku w ciągu pewnej liczby lat, przywilej’; 3) prow. ‘rozkaz monarszy’; 4) ‘list zaborczy, kaperski, dający prawo chwytania okrętów nieprzyjacielskich’; 5) ‘dokument mianujący oficera’; 6) ‘X P. Sądowy = świadectwo uzdolnienia na jurystę’; 7) ‘świadectwo ukończenia szkoły średniej, świadectwo dojrzałości, atestat, matura’; 8) ‘świadectwo nauczycielskie’.

Obecnie *patent* w znaczeniu oficjalnym, urzędowym jest wskazanym w ustawie *Prawo własności przemysłowej* (P.w.p. Dz. U. 29 XI 2013, nr 1410) „prawem wyłącznym udzielanym na wynalazek, bez względu na dziedzinę techniki, który jest nowy, posiada poziom wynalazczy i nadaje się do przemysłowego stosowania”. Znajduje to także odzwierciedlenie w słownikach gromadzących polszczyznę XX i początku XXI wieku, np. w SJP PWN, gdzie *patent* 1) ‘dokument przyznający jakiejs osobie lub firmie wyłączne prawo do czerpania korzyści z wynalazku; też: to prawo’; 2) pot. ‘sposób na

zrobienie lub osiągnięcie czegoś; 3) pot. 'drobne, ale oryginalne usprawnienie' czy w SJPDor: *patent* 1) 'prawo wyłącznego korzystania z wynalazku na określony przeciąg czasu w sposób przemysłowy i handlowy; dokument upoważniający określoną osobę do wyłącznego korzystania z wynalazku'. Obok podstawowego znaczenia, związanego z prawną ochroną interesów wynalazcy, słowniki przywołują kilka innych sensów *patentu*. Większość z nich opatrzona jest kwalifikatorami chronologicznymi *dawny* lub *przestarzały*, np.: daw. 'dokument uprawniający do prowadzenia zakładu handlowego lub przemysłowego'; daw. 'świadectwo ukończenia szkoły, uzyskania tytułu naukowego lub zawodowego' (SJP PWN); przestarz. 'dokument uprawniający do prowadzenia zakładu handlowego, przemysłowego lub do wykonywania pewnych czynności'; daw. a) 'świadectwo ukończenia szkoły, uzyskania tytułu naukowego lub zawodowego, dyplom'; b) (dziś jeszcze żywe w terminologii morskiej) 'dokument nominacyjny'; c) 'dokument urzędowy, nakaz; rozporządzenie monarchy' (SJPDor).

Celem niniejszego opracowania jest ustalenie w kontekście historycznego znaczenia terminu *patent* strukturalnych cech gatunkowych tak nazywanych tekstów urzędowych i uzupełnienie tym samym wniosków poczynionych przez Stanisława Gajdę (1982) i Wiesławę Troszczyńską-Nakoneczną (2004) na temat stylu patentów 'dokumentów potwierdzających prawo ochronne na wynalazek', a także stylu dawnych tekstów prawnych (Lizisowa 2004; Siuciak 2011).

Przeprowadzona na potrzeby opracowania dotyczącego funkcjonowania w przeszłości terminu *patent* (Klimek-Grądzka, w druku) analiza tekstów zawierających to określenie gatunkowe ujawniła ich dwa zasadnicze typy: patenty będące 'nominacjami' i patenty będące 'ustawami'. W tytułach patentów rozumianych jako 'ustawa' dominują¹ podyktowane funkcją informacyjną kolokacje typu: 1) **patent na** (+ nazwa czynności): *Patent na wywołanie nowych mmniey ważnych Pieniędzy Złotych, Aby takowe na Królewsko-Pruskim Dziedzicznym Xięstwie Śląska Od Daty wyrażoney za cztery Miesiące Z Ziemie wywozić y cale ie wywołać* (1748); 2) **patent względem...**: *Patent Obwieszczający względem Rozrządzen Justycyi Duchowney i Swieckiey w Prowincyach posiadanych dotąd od Korony Polskiej, a teraz przez Nayiasniejszego Krola Jmc Pruskiego w Possessyą zabranych Woiewodztw* (1793); *Patent względem tymczasowej Regulacyi poboru z Gruntow* (1796); *Patent: względem zaięcia w posiadanie wróconey znowu do Pruss części Xięstwa Warszawskiego* (1815); *Patent względem utrzymania spokojności i porządku w nowo obiętych prowincyach* (1796); *Patent względem Wazalow*

¹ Część dokumentów zawiera *patent* na pierwszym planie, inne (rzadsze) wikłają *patent* w związek z innym leksemem nazywającym albo typ tekstu, albo relację pomiędzy tymi tekstami, np.: *Extract z patentu* (1772), *Declaracya Patentu* (1797), *Dokument nominacyjny, patent na pisarstwo...* (1793), *Rozporządzenie urzędowe Rządu Narodowego Polskiego mające moc prawa na zasadzie patentu Cesarsko-Królewskiego Austrjackiego* (1915).

y *Poddanych południowo-pruskich którzy dotychczas nie powrócili* (1795); *Patent względem urządzenia dzieła hipotecznego w Nowo-Wschodnich Prussach y w inszych w roku 1797. w Possessyą objętych bywszych Polskich Województwach i Powiatach, oraz w Mieście Warszawie* (1797), bardzo mu bliskie **patent tyczący...**: *Patent tyczący się Gospodarowania Lasow Starostowych Południowo-Pruskich* (1794) i **patent dla**: *Patent y Zakaz Dla Na Wesołach y Biesiadach Po Wioskach Zwyczajnego Barzo Niebezpiecznego Strzelania Koło Dachow Słomianych* (1742); 3) **patent z strony** (+ powód): *Patent z strony powstałego rozruchu w Południowych Prussach* (1794). Rzadsze natomiast są zorientowane na odbiorcę konstrukcje typu: **patent do/dla...**: *Patent do Mieszkańcow Wielkiego Xięstwa Poznańskiego* (1815); *Patent Króla JMci Pruskiego do wszystkich stanow i obywateli* (1793); *Patent i regulament dla Institutu Krola JMC[...] stan wdow powszechnie zabezpieczającego* (1794).

Patent jako dokument prawny miał budowę wyraźnie spetryfikowaną. Składał się z następujących komponentów: wskazania nadawcy i odbiorcy patentu, uzasadnienia/okoliczności wydania patentu — arengi, przedmiotu (treści) patentu, wypowiedzi deontycznej, informacji o sposobach upublicznienia patentu, lokalizacji czasowo-przestrzennej wydania patentu, miejsca na pieczęć (L.S.), podpisu nadawcy patentu i umieszczonego najczęściej w stopce ostatniej strony nazwiska sekretarza czy pisarza sporządzającego patent.

W kontekście opinii historyków prawa domniemać by można, iż jedyną osobą prawną wydającą interesujące mnie tu patenty był władca Prus. Spójrzmy jednak do dokumentów. Co do zasady informacja o nadawcy patentu pojawia się dwukrotnie. W części inicjalnej aktu nadawca przywoływany jest za pomocą tytułów i funkcji, natomiast w części finalnej identyfikacja następuje wyłącznie za pomocą antroponimów. W segmencie inicjalnym, którego objętość oscyluje od kilku członów do kilkunastu wersów w zależności od stopnia uszczegółowienia przydałek, wśród wydających patenty pojawiają się:

a) król pruski:

Krol jęgo Mość Pruski Pan Nasz Miłościwy &c &c (*Patent y Zakaz*, 1742);

Naiśniejszy Krol J.M.P.R.M. (*Patent na wywołanie mmniej ważnych Pieniędzy*, 1748);

My Fryderyk z Bożey Łaski Krol Pruski Margrabia Brandemburski, świętego Państwa Rzymskiego Arcy-Podkomorzy y Elektor, Samowładny i Nawyższy Xiążę na Śląsku, Xiążę samowładny Arauzyleneński, Reuchatelski y Waleński, iako y na Hrabstwie Kłocku, Xiążę Heldryiski, Magdeburski, Kliwski, Juliacki, Berski, Szczeciński, Pomorski, Kaszubski, Wandalski, Megapolitański, y Krosneński, Burgrabia Norymberski, Xiążę Halberstadski Mindeski, Kamiński, Wendeński, Szweryński, Raceburski, Ost-Fryslandski, y Meurski, Graf Hohencolereński, Rupiński, Marchycki, Rawensberski, Hohenszteyński, Deklemburski, Szweryński, Liński, Byrski y Lerdamski, Pan na Rawenszteynie, Ziemi Rostockiey, Starogardskiey, Lauenburskiey, Bytowskiey, Arleńskiey y Bredskiey, ec ec. (*Królewsko-Pruski Patent*, 1746);

b) cesarz austriacki:

My Jozef Wtory z łaski Bożej obrany cesarz rzymski po wszystkie czasy pomnożyciel, rzeszy, król niemiecki, węgierski, y czeski &c. Arcyksiążę Austrii, Xiążę Burgundii, y Lotharyngii &c. &c. ([*Patent tyczący się poddanych*], 1781);

c) namiestnik:

Namiestnik Króla w Wielkim Xięstwie Poznańskim A. Radziwiłł (*Patent do Mieszkańców Wielkiego Xięstwa Poznańskiego*, 1815);

d) inna osoba — *Patent [...] o ustanowieniu władzy państwowej w Królestwie Polskiem* (1917) — tu: von Beseler i Szeptycki gmr².

Kolejnym elementem sytuacji komunikacyjnej tu analizowanej jest uobecniiony w tekście adresat³ nowo stanowionej normy prawa. W osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych patentach 'ustawach' jest to zbiorowość — wyraźnie tu zarysowuje się różnica pragmatyczna pomiędzy dwoma funkcjonującymi wówczas patentami: w patencie 'nominacji' adresat był jednostkowy. Odbiorcą-adresatem normy najczęściej są wszyscy ludzie zamieszkujący na wskazanym w patencie terenie obowiązywania prawa; pojawiają się tu leksemy nazywające relacje do władcy, określające przynależność stanową czy wspólnotową, status państwowy, m.in.:

Całość Stanow y Poddanych Naszych Szlaskich (*Królewsko-Pruski Patent*, 1746);

każdy mieszkaniac nowo objętych Prowincyi (*Patent względem utrzymania spokojności*, 1796);

Wszystkim Stanom, Biskupom, Opatom, Prałatom, Woiewodom, Kasztelanom, Starostom, Podkomorzym i Sędziom Ziemskim, Rycerstwu, Wazallom i Szlachtom, Zwierzchnościom i Obywatelom Miast, Rolnikom, i innym wszystkim tak duchownym iak świeckim Obywatelom i Mieszkańcom Woiewodztwa Poznańskiego, Gnieźnieńskiego, Kaliskiego, Sieradzkiego, Miasta i Klasztoru Częstochowa, Ziemi Wieluńskiej, Woiewodztwa Łęczyckiego, Powiatu Kujawskiego, Ziemi Dobrzyńskiej, Woiewodztwa Rawskiego i Płockiego &c. podług traktu granicznego, tudzież Miast Gdańska i Torunia, ktore dotąd Koronna Polska posiadała (*Patent Króla JMci Pruskiego*, 1793).

Nie brakuje także wskazania odbiorcy normy prawa za pomocą metonimii — wówczas werbalizowane jest terytorium obowiązywania prawa:

przeto już ustanowiliśmy do Urządzenia i Dyrygowania tego całego dzieła w Naszych Prowincyach z tey strony rzeki Wezer, iako y w Szlasku, Prusach Południowych i Nowowschodnich Generalne tabaczne Administracyne Kollegium tutaj w Berlinie (*Deklaracya Patentu względem wprowadzenia znowu Generalney Administracyi Tabaczney*, 1797);

w Districtach dawney polskiey Rzeczypospolitey Panstwu Naszemu w biegu tegoż roku inkorporowanych (*Patent względem tymczasowey Regulacyi poboru z Gruntow*, 1796).

² Hans Hartwig von Beseler i Stanisław Maria Jan Teofil Szeptycki.

³ W literaturze przedmiotu wyróżnia się adresata normy N i odbiorcę w sensie socjologicznym (Gizbert-Studnicki 1986: 52).

Odbiorcą wreszcie może być zbiorowość dookreślona co do zajmowanego stanowiska czy pełnionych funkcji zawodowych, np.:

Kamerom Naszym Woyskowym y Ekonomicznym, officyantom leśnym y t.d. południowo-pruskim, osobiłwie zaś possessorom starostw y innych dobr Krolewskich, administratorom y arendarzom rozkazujemy, aby się punktualnie podług tego sprawowali (*Patent tyczący się Gospodarowania Lasow Starostowych Południowo-Pruskich*, 1794).

Wskazani w toku analizy nadawcy i odbiorcy patentów mogą — co znajdowałoby potwierdzenie także w praktykach nominalizacyjnych⁴ — nasuwać wniosek, iż patent zbieżny jest z innym dawnym tekstem prawnym: uniwersałem. Jak się jednak okazuje, gatunki urzędowe różnicuje szczegółowo rozpatrywany odbiorca: patent mógł mieć węższy krąg adresatów, choć był adresowany do wszystkich we wskazanym zakresie. Najważniejszą jednak różnicę stanowią okoliczności powstania aktów — uniwersał wydawany był w związku z obradami sejmu, natomiast patent był od nich niezależny (Cybulski 2013).

Wprowadzeniem do właściwego przepisu prawa zawartego w patencie jest — w różnym stopniu uszczegółowione — uzasadnienie wydania go, arenga. Dla badaczy przeszłości ten element struktury aktu stanowić może źródło wiedzy o życiu wspólnoty, nastrojach społecznych i temu podobnych kwestiach pozajęzykowych. Z lingwistycznego punktu widzenia interesujący jest fakt, iż poza prymarną dla arengi funkcją informacyjną, realizowana jest także funkcja perswazyjna i ekspresywna — autoprezentująca nadawcę w relacji do odbiorców i przedmiotu patentu, a także wskazująca waloryzowane skutki działania nowego prawa. Pośrednio więc analiza aspektów strukturalnych odsłania patentową pragmatykę i świat wartości, np.:

Rozkazawszy niaśniejszy Krol J.M.P.R.M. Edyktem iuż d.d. 18 Maiu Roku Teraźniejszego wydanym **miłościwie** publikować **sporządzenie**; Iże jego Krolewska Mość gdy rożni Xiążęta postronni nowe Pieniądze złote wielkimi Summami po Talerow Twardych dziesiąci, Piąci i półtrzecia kować dawaią, ktore nie tylko z razu w cenie zaledwie Luidorom dawnym równaią, ale też po części co rok mniej ważne y mnieyszego waloru bite bywaią, **za rzecz osądził potrzebną**, na oddalenie od wiernych Poddanych swoich szkody ztąd pochodzić mogącey sporządzić y mocno ustanowić [...] (*Patent na wywołanie nowych mmniej ważnych Pieniędzy*, 1748);

⁴ Istnieją dwujęzyczne akty prawne, które w niemieckiej wersji tekstu zawierają gatunkowe określenie *patent*, czemu w polskim przekładzie odpowiada leksem *uniwersał*, np.: *Patent die für sämtliche Zünfte [...] General-Zunftordnung enthaltend. Uniwersał dla wszystkich [...] Rzemieślniczych cechów, generalny porządek przepisujący* (1778); *Patent In Betreff der hierländigen Privat-Brücken- und Weg-Mauten. Uniwersał Względem Prywatnego Mostowego i dróg Myta* (1777); *Patent In betref des aufhöchsten Befehl zu Vergütung der Militar-Quartiere in denen gesammten Landes-Ortschaften auszu-schreibenden Quartierzinnsungs-Beytrags. Uniwersał względem Kontrybucyi Kwaterowego czynszu na Naywyższy rozkaz w wszystkich kraiu Okolicach* (1776).

Chęć nasza dobroczynna i oycowska ku zabespieczeniu szczęśliwości wszystkim wiernym Naszym poddanym wzywa Nas, na to patrzeć, ażeby w Distriktach dawney polskiej Rzeczypospolitey Państwu Naszemu w biegu tegoż roku inkorporowanych, iako w dawnych naszych prowincjach, **spokojność i dobry porządek wszędzie utrzymany, każdemu prawa i własność zabespieczona, sprawiedliwość należycie domierżona**, Policya wszędzie dobrze administrowana, a tym sposobem **szczęśliwość i pomyślność** w ogulności przemnożoną została. Gdy zaś podatki aż dotąd do skarbu wnoszone do wydatków na Administracyą Kraiu we wspomnionym celie, i do utrzymania licznego woyska na obronę Kraiu nie wystarczają, a będąc zatym proporcjonalne, powiększenie wspomnianych podatków w nieustannej potrzebie [...] (*Patent względem tymczasowey Regulacyi poboru z Gruntow*, 1796).

Podobne obserwacje, choć w odniesieniu do tekstów średniowiecznych, poczyniła Mirosława Siuciak:

[...] prześledzenie relacji nadawczo-odbiorczych [...] pokazuje istotne różnice w stosunku do współczesności. Sprowadzają się one przede wszystkim do językowego zaznaczenia nadawcy wypowiedzi, czyli władcy stanowiącego prawo. Ujawnia się on nie tylko w będących podstawą aktu prawodawczego sformułowaniach dyrektywnych, ale także w licznych komentarzach wyjaśniających motywację podjęcia uregulowań prawnych (Siuciak 2011: 296).

To wpisuje analizowane tu patenty w dyskurs prawny realizujący najstarsze wzorce komunikacyjne, gdy tymczasem — jak pisze Irena Szczepankowska, już od końca XVIII wieku zalecano nieujawnianie motywów formułowania prawa, choć „w praktyce przestrzegać zaczęto tej zasady rygorystycznie w prawodawstwie polskim dopiero pod wpływem Kodeksu Napoleona. Staropolska, aż do końca XVIII wieku, wypowiedź prawodawcza jest nierzadko nacechowana jawną perswazyjnością” (Szczepankowska 2008: 412).

Niezależnie od nazw aktów mowy wprowadzających do normotwórczej części patentu ich siła illokucyjna pozostaje niezmienna, np.:

Rozkazawszy niaśnieyszy Krol J.M.P.R.M. [...] za rzecz osądził potrzebną, na oddalenie od wiernych Poddanych swoich szkody ztąd pochodzić mogące sporządzić y mocno **ustanowić** (*Patent na wywołanie nowych mmniej ważnych Pieniędzy*, 1748);

Tym końcem **ustanawiamy, nakazujemy, i chcemy** co następuje:

Sadzenie Tabaki iako przez Patent pod dniem 6tego Stycznia Roku 1787go każdemu pozwolono, ma i na daley bydź wolno, i tak się rozkrzewić, ile się tylko dziać może bez uszkodzenia kraiu względem istotnego urodzaju zboża (*Deklaracya Patentu względem wprowadzenia znowu Generalney Administracyi Tabaczney*, 1797);

Postanawiamy y rozkazujemy więc tymi, że względem gospodarowania lasow tych odtąd następującym ma bydź postępowano sposobem (*Patent tyczący się Gospodarowania Lasow Starostowych Południowo-Pruskich*, 1794);

nawyżey pomieniony Krol J.M. przez to iak naostrzey **Stanowi chce y sporządza** [...] (*Patent ktorym wszelkie samowolne kollektowanie*, 1743).

Właściwa — ściśle normotwórcza — treść patentu podzielona być może na numerowane paragrafy, ale nie jest to stałą praktyką. Nie sposób wskazać również zależności segmentacji treści i długości dokumentu. Typowy patent zawiera tylko jeden przepis prawa, ale zdarzają się swoiste kompendia patentów (zebrane pod jednym patentem) bądź patenty skojarzone z powiązanymi tekstami (formularzami, wzorami i instrukcjami, tak np. *Patent i instrukcja zapobiegania zarazie bydłęcy i innym zaraźliwym chorobom, tudzież postępowania w przypadku pomoru bydła*). Bez związku z adresatem normy pozostaje też język i styl dokumentu — nie ma tu zastosowania kryterium, o którym w odniesieniu do dzisiejszych tekstów prawnych pisze Tomasz Gizbert-Studnicki (cytując za: Choduń 2006: 19–30):

Twierdzi się, że prawodawca przy formułowaniu tekstów prawnych bierze pod uwagę charakterystyki osób, dla których dany tekst jest przeznaczony, a w szczególności poziom ich kompetencji językowej, chcąc w ten sposób zapewnić zrozumiałość wydawanych tekstów. Prawodawca liczy się bowiem z faktem, że normy zawarte w pewnych tekstach prawnych regulują takie sfery życia społecznego, z którymi styka się praktycznie każdy obywatel (np. prawo ruchu drogowego czy prawo rodzinne), podczas gdy normy zawarte w innych tekstach prawnych regulują takie dziedziny, z którymi stykają się tylko osoby pełniące określone role społeczne (np. zawodowe) (Gizbert-Studnicki 1986: 120).

Zauważyć trzeba, że dawne patenty zawierają wprost wyrażoną normę prawa — w przeciwieństwie na przykład do dzisiaj obowiązujących przepisów, w których „komunikując się z podmiotami, na zachowanie których zamierza oddziaływać, prawodawca nie formułuje [...] norm postępowania wprost, ale wyraża je, w sposób mniej lub bardziej bezpośredni, w tekstach prawnych” (Wronikowska 2007: 17). Sławomira Wronikowska stwierdza, że „tekst prawny może być przedmiotem zainteresowania z różnych punktów widzenia: jego poprawności składniowej, swoistości słownictwa czy elegancji stylu. Ze względu jednak na społeczną rolę prawa odbiorca tekstu prawnego szuka w nim wyrażen wzywających do określonego postępowania” (Wronikowska 2007: 17).

Obserwacja ta odnosi się co prawda do dzisiejszych przepisów prawa, ale zasada ta wydaje się uniwersalna. Nadawca analizowanych tu osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych patentów za pomocą wyrażen imperatywnych o strukturze *ma/mają* + bezokolicznik lub wypowiedzenia oznajmującego w czasie przyszłym wprowadza nową normę prawa lub potwierdza obowiązywanie normy dotychczasowej, np.:

do publiczney wiadomości podaiemy prawidła: 1.) podatki w przerzeczonych Prowincjach ieszcze za przeszłego rządu wprowadzonych pod imieniem Ofiary i Podymnego, tak iak dawniey, iako iedyne z prosta nałożone **podatki** tym bardziey **zachowane bydz maia** (*Patent względem uregulowania podatków*, 1797);

obywatelów tych krajów tak łaskawie jak poważnie tymi **napominamy, aby** temu Naszemu w posessyą braniu, ani też Naszym tym końcem wysłanym Generałom wojsku i Komisarzom **nie sprzeciwiali się**, lecz raczy Panowaniu Naszemu **chętnie się poddali**, Nas odtąd za swego Króla i Pana prawnego **uznali i przyjęli**; Nam przysięgę wierności i poddania się **wykonali**; jako Nași wierni i posłuszni wazalowie i poddani **się sprawowali** (*Patent Króla JMci Pruskiego, 1793*).

Każdy z rozpatrywanych tu dokumentów po wskazaniu przepisu prawa zawiera także wypowiedź deontyczną precyzującą sankcje za niewykonanie nakazu bądź złamanie zakazu prawem stanowionego, np.:

Miłościwie stanowimy y chcemy, aby ci, którzy przed Publikacją Patentu niniejszego Pieniędzy przerzeczonych cokolwiek odebrawszy, oneż ieszcze przy sobie mają, onych co naprędzey pozbywali y takową Monetę z ziemie za granicę wysyłali, albo tego wyględowni, że **Przestępcy Konfiskakayą pieniędzy, ktoreby się nalazły, a nad to y fiskową kaźnią skarani będą** (*Krolewsko-Pruski Patent, 1746*);

Spodziewamy się, iż każdy, kogo się to tycze, temu będzie posłusznym: gdyby zaś nad spodziewanie Nasze ieden lub drugi Stan i Obywatel wzwyż pomienionych Dystryktów i Miast, kontentom tegoż Naszego Patentu nie był posłusznym, przysięgę wierności Nam nie przysiągł, Naszemu Panowaniu by się niechciał poddać, albo Generałom i Wojsku odpor dać odważył się, ten albo ci zapewne **oczekiwać mogą, że bez względu na Osoby karami w takich okolicznościach zwyczajnymi będą karani** (*Patent Króla JMci Pruskiego, 1793*);

Dla nieposłuszeństwa swego na przestrogę drugich **ostro skaran, y na robotę fortyfikacyną oddany będzie** (*Patent y Zakaz, 1742*);

Każdy zatym do tego stosując się stanowienia podatek poborowy w przepisanych Terminach, i do wyznaczonych Kass iak naypunktualniey ma składać **dla unikania Exekucyi Remanentów**; Kamery albowiem Woienno-Ekonomiczne mają nayscisliwsze zlecenie surowo i ostro, ieżeliby potrzebnym bydz miało, postępować (*Patent względem tymczasowey Regulacyi poboru z Gruntow, 1796*).

Żeby przepis prawa mógł skutecznie obowiązywać, odbiorca musiał się dowiedzieć o jego istnieniu. Funkcji informacyjnej podporządkowany jest więc kolejny składnik strukturalny patentu — informacja o sposobie upublicznienia aktu. W tym segmencie tekstu, podobnie jak w analizowanej wyżej część normotwórczej, pojawiają się elementy performatywne nadające wypowiedzi rygor wykonalności: *zalecam, rozkazuje, nakazujemy*, np.:

Zalecam, aby takowy [patent] **przez publiczne pisma Wielkiego Xięstwa Poznańskiego i przez Kursorie w Powiatach ogłoszonym, na drzwiach Kościelnych przybitym, i przez trzy po sobie idące Niedziele z Ambon czytany był**. Względem dopełnienia takowego rozkazu, odpowiedzialnemi są Zwierzchności, do których Publikacja należy i mają przed trzecim Sierpnia wykazać mi onego uskutecznienie (*Patent do Mieszkańców Wielkiego Xięstwa Poznańskiego, 1815*);

[...] **rozkazuje**, żeby wyżej opisaną Krolewską Intencją Jego na Przestrogę Każdego **drukiem publikować y na mieyscach publicznych zawiesić, tak też podług zwyczai po Ziemi ogłosić**, po zakończeniu zaś czterech Miesięcy iak naostrzey Przestrzegania zakazu tego pilno doględywać (*Patent na wywołanie nowych mmney ważnych Pieniędzy, 1748*);

Nakoniec **nakazujemy, aby** ta Deklaracja nasza przez Nasze Collegia Pruss-Południowych **nieodwłocznie była publikowana w Prowincyi tak z Ambon iak y przez Gazety** (*Patent z strony powstałego rozruchu w Południowych Prussach, 1794*).

Rzadsze jest posługiwanie się przez prawodawcę — słabszymi retorycznie — konstrukcjami oznajmującymi w czasie przyszłym, m.in.:

Ażeby treść niniejszego Patentu doszła do wiadomości każdego; tak Patent ten we wszystkich Naszych Prowincjach z tej strony rzeki Wezer, iako i w Szląsku, Południowych i Nowowschodnich Prusach **przyzwoicie publikowany i publicznie przybity zostanie** (*Deklaracja Patentu względem wprowadzenia znowu Generalney Administracyi Tabaczney, 1797*).

W linearnym układzie przedostatnim elementem patentu jest jego lokalizacja czasowo-przestrzenna — zaznaczyć tu trzeba, iż data druku oznaczana jest identycznie z datacją patentu, m.in.:

Dan w Berlinie 22^{go} Czerwca 1815^{go} roku;

Dan z Poczdamu d.27, Aug. 1743;

Działo się i dano w Berlinie dnia 18go Czerwca 1797go Roku;

Z wiarą publiczną z Poczdamu d.20, Septembr. 1746.

Ostatnią pozycję w patencie zajmują oznaczenie L.S. (*locum sigilium*), czyli miejsce pieczęci wystawcy, i podpis nadawcy patentu — we wskazanym szyku. Sporadycznie zdarzają się układy odwrócone: najpierw oznaczenie nadawcy, potem pieczęć. W finalnym segmencie patentu nadawca przywoływany jest jedynie z imienia, bez wskazania tytułów i posiadłości, które pojawiały się w inicjalnej części aktu, np.: *Frydrych Wilhelm, Fryderyk Wilhelm, Frydrych, Joseph, Jozef*.

Poza wymienionymi dotychczas i obligatoryjnymi elementami struktury patentu w dokumentach występują wariantywne elementy doprecyzowujące, uszczegóławiające poszczególne segmenty stałej struktury, np.:

- a) wypowiedź metaprawna wskazująca związek patentu z innym dokumentem prawnym:

Stosownie do Patentu wzięcia Posessyi z dnia 15go Maia 1815go roku, i teyże daty osobno wydrukowanego i tu załączonego Pełnomocnictwa, raczył mi Nayaśnieyszzy Krol Imć Pruski, Nasz Nayłaskawszy Król i Wielki Xiążę, polecić odebranie uroczystego hołdu dziedzicznego, od wszystkich w ogóle Mieszkańców Wielkiego Xięstwa Poznańskiego, i do poczynienia potrzebnych ku temu zamiarowi rozporządzeń, rozkazem swym nayłaskawiey upoważnić (*Patent do Mieszkańców Wielkiego Xięstwa Poznańskiego, 1815*);

Mocą ugody zawartej z Mocarstwami do kongresu Wiedeńskiego wchodzącemi (*Patent: względem zaięcia w posiadanie, 1815*);

b) wyłączenia spod normy prawa, np.:

wolno ma być wszystkim żeniatym Osobom bez względu na wiek, stan i majątek wstępować do Towarzystwa Wdow wyjąwszy tylko tych których przyrodzenie rzeczy samo i troskliwość o nieustanną trwałość tego Instytutu przyjmować zabraniają. [...] Zupełnie od tego Towarzystwa wyłączeni są zatym: [...] (*Patent i regulament dla Instytutu Krola JMC, 1794*);

c) wypowiedź intencjonalna w segmencie finalnym:

Taka jest wola Nasza, Który z wiernych nowych Naszych poddanych ią posłusznie dopełnia, **ku temu z łaskawą chęcią jesteśmy** (*Patent względem generalney ekonomiczney administracyi w nowych do Wydziału Prus Wschodnich przydanych, 1796*);

W tym się dzieie Wola Nasza (*Patent względem rozrządzeń justycyi, 1796*);

Gdyż w tym **dopełnia się Nasza Naywyższa Wola y Rozkaz** ([*Patent tyczący się poddanych*], 1781);

d) informacja o sposobach uwierzytelnienia patentu:

Dla większej wiary **własną Naszą Ręką się podpisaliśmy y Pieczęć Krolewską przycisnąć rozkazaliśmy** (*Patent względem obserwowania Edyktu Sztęplowego, 1796*);

Oryginał tego Patentu **Ręką Naszą podpisaliśmy i pieczęć królewską przycisnąć kazaliśmy** (*Patent względem urzędzenia dzieła hypotecznego, 1797*);

Dla świadectwa tego **podpisaliśmy Patent ten Naszą własną Ręką, Naszą Krolewską pieczęcią utwierdzić i do każdego wiadomości wydać pokazaliśmy** (*Patent Obwieszczaący względem Rozrządzeń Justycyi Duchowney i Swieckiey, 1793*);

e) przepis końcowy wskazujący początek obowiązywania wprowadzanej normy, *vacatio legis*:

Przytym jest wolą Naszą, że pobieranie podatku skorowego, iako też szelężnego wcale się znosi, **od pierwszego Lipca c.** poczynając (*Patent względem tymczasowey Regulacyi poboru z Gruntow, 1796*);

Polecamy [...] aby dzieło to za pośrednictwem i dozorem Departamentów im przełożonych, iak można nayprędzey do skutku przyprowadziły, i poprzedniczo na pierwszą potrzebę Serwisową 50. pro-Centu więcej nad dotąd zwykłą kwotę **od 1. Marca Roku bieżącego** wybierały (*Patent względem uregulowania podatków, 1797*).

Osiemnasto- i dziewiętnastowieczne patenty, akty stanowiące prawo na terenach polskich znajdujących się pod obcym (głównie pruskim) panowaniem, to dokumenty o wysokim stopniu stabilności strukturalnej, dopuszczającym jednak elementy wariantywne rozszerzające postać kanoniczną gatunku. Dostrzegalna stabilność może być zaskakująca, gdy rozpatrywać ją w kontekście czasu, lecz pamiętać należy, iż zapewne jest to wynik bezpośredniego tłumaczenia z języka niemieckiego i dokładnego odwzorowania struktury ugruntowanego tam gatunku. Jakkolwiek zaistniały za sprawą zaborcy nowy gatunek piśmiennictwa urzędowego

(prawnego) w pobieżnym oglądzie, jak się wydaje, nawiązuje do dobrze znanego w Polsce przedrozbiorowej uniwersału czy wręcz go naśladuje, to pragmatycznie gatunki wyraźnie się sobie przeciwstawiają. Podobnie rzecz ma się z drugim obecnym w dawnym piśmiennictwie urzędowym patentem — 'listem nominacyjnym', jednak ten za sprawą różnicujących obydwie typy patentów składników komunikacyjnych również winien być rozpatrywany jako odrębny gatunek.

Dla postulowanych między innymi przez Marię Wojtak (2014) systematycznych i pogłębionych badań nad genologią i pragmatyką historyczną wartość zbadania są pominięte w niniejszym szkicu kwestie retoryczne i językowo-stylistyczne. Za niezwykle ciekawe i wartościowe dalszych badań uznać należy również niezaprzeczalne związki stylistyczne patentów z opartymi na średniowiecznych wzorcach tekstami prawnymi (Siuciak 2011).

Wykaz skrótów

- SJP PWN: Drabik L., Sobol E. (red.), *Słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
- SJPDor: Doroszewski W. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958–1969 (online: <http://sjp.pwn.pl/doroszewski>, dostęp: 20 IX 2017).
- SL: Linde S.L., *Słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa 1807–1814.
- SPXVI: Mayenowa M.R., Pepłowski F. (t. 1–34), Mrowcewicz K., Potoniec P. (od t. 35, do hasła Równy) (red.), *Słownik polszczyzny XVI w.*, Ossolineum, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, Wrocław–Warszawa 1966–2012.
- SW: Karłowicz J., Kryński A.A., Niedźwiedzki W. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–VIII, Warszawa 1900–1927.
- SWil: Zdanowicz A., Bohusz-Szyszkowski M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. I–II, wyd. M. Orgelbrand, Wilno 1861 (online: eswil.ijp.pan.pl, dostęp: 20 V 2017).

Literatura

- [*Patent tyczący się poddanych*], 1781 (online: http://www.pbc.rzeszow.pl/dlibra/docmetadata?id=5569&from=&dirids=1&ver_id=&lp=2&QI=, dostęp: 20 IV 2017).
- Choduń A., 2006, *Leksyka tekstów aktów prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 68 (4), s. 19–30.
- Cybulski M., 2013, *Relacje między odmianami stylowymi języka doby średniopolskiej*, „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” LIX, s. 21–32.

- Deklaracja Patentu względem wprowadzenia znowu Generalney Administracji Tabaczney*, 1797 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=39905>, dostęp: 20 IV 2017).
- Gajda S., 1982, *Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Gizbert-Studnicki T., 1986, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Kraków.
- Klimek-Grądzka J., w druku, *Patent w dawnej Polsce — wokół terminu*.
- Korbowicz A., Witkowski W., 2012, *Historia ustroju i prawa polskiego (1772–1918)*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Krolewsko-Pruski Patent Ktorem zakaz przeciw Wnoszeniu y bieraniu wssekley cudzey, niesłuszney y często wywołaney Monety Ziemskiej y Postronney a osobliwie Pacow y Połpacow na Xięstwie Śląsku y Grabstwie Kłocku*, 1746 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=26224>, dostęp: 20 IV 2017).
- Lizisowa M.T., 2004, *Polska tradycja stylistyki tekstów prawnych*, w: *Język, prawo, społeczeństwo*, red. E. Malinowska, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s. 113–130.
- Patent do Mieszkańców Wielkiego Xięstwa Poznańskiego z daty w Berlinie [...]*, 1815 (online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=7063>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent i instrukcja zapobiegania zarazie bydłcey i innym zaraźliwym chorobom, tudzież postępowania w przypadku pomoru bydła*, 1816 (online: <https://polona.pl/item/65752611/>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent i regulament dla Instytutu Krola JMC [...] stan wdow powszechnie zabezpieczającego*, 1794 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=32061>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent Króla JMci Pruskiego Do wszystkich Stanów i Obywatelow*, 1793 (online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=102805>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent ktorem wszelkie samowolne kolektowanie u mieszczanow y gminow albo wiosek po wszytkich Krolewsko-Pruskich kraiach Śląskich zakazuje się*, 1743 (online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/26232?id=26232>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent na wywołanie nowych mmniej Pienędzy Złotych, aby takowe na Krolewsko-Pruskim Dziedzicznym Xięstwie Śląska Od Daty wyrażoney za cztery Mieście Z Ziemie wywozić y cale ie wywołać*, 1748 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=26234>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent Obwieszciający względem Rozrządzen Justycyi Duchowney i Swieckey w Prowincyach posiadanych dotąd od Korony Polskiej, a teraz przez Nayiasniejszego Krola Jmc Pruskiego w Possessyą zabranych Woiewodztw Poznanskiego, Gniezninskiego, Kaliskiego [...] podług Linii rozgraniczenia*, 1793 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=46287>, dostęp: 20 IV 2017).

- Patent tyczący się Gospodarowania Lasow Starostowych Południowo-Pruskich*, 1794 (online: <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=278504>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent względem generalney ekonomiczney administracyi w nowych do Wydziału Prus Wschodnich przydanych, a między Niemen, Bugiem, Narwą i Wisłą położonych Powiatów*, 1796 (online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/18714/edition/39925>, dostęp: 10 XI 2018).
- Patent względem obzerwowania Edyktu Sztęplowego d.d. 13. Maja 1766 y danych potym postanowieniach względem używania Papieru, Plenipotencyy y Kart sztęplowanych*, 1796 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=39923>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent względem rozrządzeń justycyi w dystryktach nowych do prus wschodnich przyłączonych między rzekami Niemen i Bugiem, Narwą i Wisłą. De Dato w Berlinie dnia 3go Lipca 1796 Roku*, 1796 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=39930>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent względem tymczasowey Regulacyi poboru z Gruntow w polskich Distriktach do Państw Krolewskich od 6go Czerwca 1796. przyłączonych*, 1796 (online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/39931?id=39931>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent względem uregulowania Podatków w Prusiech Południowych i Nowo-Wschodnich*, 1797 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=40175>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent względem urządzenia dzieła hypotecznego w Nowo-Wschodnich Prussach y w nszych w roku 1797. w Possessyą obietych bywszych Polskich Woiewodztwach i Powiatach, oraz w Mieście Warszawie*, 1797 (online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/show-content/publication/edition/39928?id=39928>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent względem utrzymania spokojności i porządku w nowo obietych prowincyach*, 1796 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=39932>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent: względem zaięcia w posiadanie wróconey znowu do Pruss części Xięztwa Warszawskiego*, 1815 (online: <http://kpbc.umk.pl/dlibra/doccontent?id=74980>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent y Zakaz Dla Na Wesołach y Biesiadach Po Wioskach Zwyczajnego Barzo Niebezpiecznego Strzelania Koło Dachow Słomianych*, 1742 (online: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=26233>, dostęp: 20 IV 2017).
- Patent z strony powstałego rozruchu w Południowych Prussach*, 1794 (online: <https://www.sbc.org.pl/dlibra/publication/19088/edition/40173>, dostęp: 10 XI 2018).
- Siuciak M., 2011, *Średniowieczny dyskurs prawny — czyli o początkach stylu urzędowego*, w: *Odmiany stylowe polszczyzny — dawniej i dziś*, red. U. Sokólska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 285–298.

- Szczepankowska I., 2008, *Wpływ intencji perswazyjnej nadawcy na styl dawnej i współczesnej wypowiedzi prawodawczej w języku polskim*, w: *Styl a semantyka*, red. I. Szczepankowska, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 411–426.
- Troszczyńska-Nakonieczna W., 2004, *Komunikacyjno-pragmatyczne porównania opisów patentowych: niemieckiego, brytyjskiego i polskiego*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, red. D. Ostaszewska, t. 2: *Gatunek a tekst*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Wojtak M., 2014, *Genologiczna analiza tekstu*, „Prace Językoznawcze UWM” XVI (3), s. 63–71.
- Wronikowska S., 2007, *O cechach języka tekstów prawnych*, w: *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa*, oprac. A. Tietajew-Różańska, Kancelaria Senatu, Warszawa, s. 15–25 (online: <http://ww2.senat.pl/k6/agenda/seminar/061207.pdf>, dostęp: 25 IX 2017).

Streszczenie

Patent w dawnej Polsce — wokół gatunku

Celem artykułu jest wskazanie cech gatunkowych osiemnasto- i dziewiętnastowiecznych patentów rozumianych jako ‘ustawy, akty stanowiące prawo’. Za kanoniczne dla wzorca strukturalnego uznane zostały następujące składniki nominujące/werbalizujące: 1) nadawcę, 2) odbiorcę, 3) uzasadnienie wydania aktu, 4) treść normy, 5) sposób upublicznienia aktu, 6) lokalizację czasowo-przestrzenną, 7) *locum sigillum* i podpis nadawcy. Do fakultatywnych elementów zaliczono zaś: 1) wypowiedzi metaprawne, 2) wyłączenia spod normy prawa, 3) wypowiedzi wolitywne, 4) uwierzytelnienie patentu, 5) wskazanie *vacatio legis*.

Słowa kluczowe: patent, język prawa, gatunek, struktura, genologia, pragmatyka

Summary

The word ‘patent’ and its historical use in Polish

The article shows constitutive features of the structural pattern of the lexeme ‘patent’, understood as ‘statutes, legislative acts’ as used in the 18th and the 19th-century Polish. The following nominalizing/verbalizing features are defined as canonical for this structural pattern: 1) sender, 2) recipient, 3) justification for a legal act, 4) content of the regulation, 5) methods of making the law public, 6) spatio-temporal location, 7) *locum sigillum* and the sender's signature. Among the secondary features, one can find the following: 1) meta-legal comments, 2) waivers, 3) recitals, 4) law legitimation, 5) indicating the *vacatio legis* period.

Key words: patent (regulation), legal language, text genre, genre structure, pragmatics